M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref.

Sgr. 421

Title: Grammar Sk.
(Book on)

Incomplete

A21	Begins + Ends abruptly	Book on Sanskrit Grammar : Title
		: Author
		: Editor
		: Year, Vols.
		: Publisher
		: Remarks

174

संधिंनप्राप्नोति।आएवंमन्यसे।नोअनरुध्यातव्यं।उउनिश्च।इईइंपश्य।लृतःचत
श्वसंधिंनप्राप्नोति।देवदत्ताउएहि।दूराद्धूतेटेःप्लुतः।दूराद्धूतेनिगमयेतिटेरने
विचारेटेःप्लुतोभवति॥ इतिप्रकृतिसंधिः॥ ॥अथव्यंजनकार्यमुच्यते।खरोवसाने
वाः।पदांतेवर्तमानाश्चपाञ्चमेपरेषष्ठअत्र।षडत्र।वाक्यथा।वाग्यथा।अ
मेअमावा।पदांतेवर्तमानाश्चपाञ्चमेपरेअमावाभवंति।वाङ्मात्रं।वाङ्मात्रं।वा
ग्मात्रं।षण्मम।षण्मम।षड्मम।चषाछशाः।चषाउत्तरस्यशकारस्यछोवाभवति॥
वाक्शुरः।वाक्छुरः।वाक्शुरः।होसभाः।चषाउत्तरस्यहकारस्यझभावाभवंतिय
दूर्गश्चपस्तदूर्गश्चतुर्थोभवति।तत्तद्विः।तद्धरिः।वाग्घरिः।स्तो
श्चुभिश्चुः।स्तोःसकारतवर्गस्यशकारेणचवर्गेणचयोगेशकारचवर्गोयथा
संख्येनभवतः।कस्चरति।कश्चरति।कस्छूरः।कश्छूरः।तत्चित्रं।तच्चित्रं।तत

शास्नोत्तच्छास्त्रं। तशात्। शकारात्तवर्गस्यचुत्वंनस्यात्। विश्नः। विश्नः।
प्रश्नुतः। प्रश्नः। ष्टुभिष्टुः। स्तोः षकारचवर्गयोगेसकारटवर्गौयथासंख्येनभव
तः। कस्षष्ठः। कष्षष्ठः। कस्टिकते। कष्टिकते। तत्टिकते। तट्टिकते। तोर्लिलः। तव
र्गस्यलकारेपरेलकारोभवति। तल्लुनाति। तल्लुनाति। भवान्लिखति। भवांल्लिख
ति। अंतस्थाद्विप्रभृतेः। रेफवर्जितायवलाः। सानुनासिकानिरनुनासिकाश्चत
त्रसानुनासिकएवनकारस्यलकारोभवति। नघि। षकारेपरेतवर्गस्यटुत्वंनभ
वति। भवान्षण्ढः। भवान्षण्ढः। ष्टोरंत्यात्। षट्संतेवर्तमानाद्वर्गात्परस्यस्तोष्टु
र्नभवति। षट्नरः। षण्नरः। षट्नरः। षट्सिंहति। नसकछते। नांतस्यपदस्यछ
त्तेपरेसगागमोभवति। टिक्तितावाधंतयोर्वक्ष्यमौराजन्त्सिंहं। राजंश्चिंहं॥
भवान्तनोति। भवांस्तनोति। श्चुना। नांतस्यपदस्यश्चेपरेचछागमोभवति। भवा

टकारद्वितयस्यसटित्। ककारद्वितयस्यसकित्॥२

नश्चुरः। भवाञ्चुरः। भवान्श्चुरः। ष्टुना ष्टुः स्वाद्विस्वरे। ऽकारेणकस्यनकारा ऽ
स्वाऽन्तराद्विर्भवतिस्वरेपरेपदांते। प्रत्यङ्ङुदं। प्रत्यङ्ङुदं। स्तृगाण्ढ्ह। स्तृगाण्ढ्ह।
राजन्ड्ह। राजन्ड्ह। छः। ऽस्वाऽन्तराच्छकारोद्विर्भवति। स्तृसेनपास्तृसानां। स्तृ
सानांस्वसेपरेनपाभवंति। तवछत्रं। तव-च्छत्रं। क्वचिद्दीर्घादपि नवक्ष्यं। म्लेछः। म्लेंछः। मोनुस्वारः। मकारस्यानुस्वारोभवतिहसेपरेपदांतेवा। तंहसति। तंहसति। पटस्थ। पटंस्थ। नश्चापदांतेझसेजनकारस्यमकारस्यचाप
दांतेवर्तमानस्यानुस्वारोभवतिझसेपरे। यशान्सि। यशांसि। पयान्सि। पयांसि।
पुमभ्यां। पुंभ्यां। कमसाकंसां। ऽंछरसि। अनुस्वारस्यऽंकारोभवतिशषसहरेषे
षुपरतः। वयंसोमः। वयंऽसोमः। संहितः। सऽंहितः। नंरविः। नऽंरविः। हंसः। हऽंसः। यमा
मपेक्ष्य। अनुस्वारस्यजमागाभवतियपेपरे। अस्ययपेस्यसवर्णः। तंकरोति। तऽंकरो
ऽदृसि॥२

नस्वरः। अनुस्वारस्यमकारागमवतिस्व
रपरः। अस्मिंश्चेकाग्र्यमस्ति॥

ति।तंतनोति।नन्नोति।यवलेपरेतुवा।अनुस्वारस्ययवलेपरेयवलावाभवति।संयंतः
सय्यंतः।संवत्सरः।सवत्सरः॥ ॥इतिव्यंजनसंधिः॥ ॥अथविसर्गसंधिर्निगद्यते।विसर्ज
नियस्यसः।विसर्जनियस्यसकारोभवतिखसेपरे।विष्णुस्त्राता।कः।तनोति।कस्तनोति।कः
चरति।कश्चरति।षसेवा।विसर्जनियस्यषकारोभवतिखसेपरेवा।कः।खनति।कस्खनति।कः
षंढः।कष्षंढः।कः।साधुः।कस्साधुः।कुपुत्रोः।कुत्रोवा।विसर्जनियस्यकवर्गपवर्गसंबंधिन
स्वरेपरेकष्पोवाभवतः।कपावुच्चारणार्थौ।कः।करोति।कष्करोति।कः।पटति।कष्पटति।
वाचस्पत्यादयः संज्ञाशब्दानिपातात्साधवः।वाचस्पतिः।बृहस्पतिः।तारस्करः।कारस्क
रः।पारस्करः।तस्करः।भास्करः।हरिश्चंद्रः।यक्षपिनानुत्पन्नेतत्संज्ञानिपातात्साधवः।अ
क्रोशेषविषु।अक्रो।विसर्जनियस्यपदांतेरोभवतिराज्यादिवर्जितेषुपरतः।अहःपतिः।
अहर्पतिः।अहःगणः।अहर्गणः॥ रात्रिराजन्यरजनिरामराघवरावणाः।रजोरा
त्रिरूपंचरथंराज्यादयःस्मृताः॥१॥ अरात्रिक्षितिविद्योषणादहोरात्रं।अहःरूपं।

अहोरूपं।अतोयुः।अकारात्परस्यविसर्जनियस्यउकारोभवत्यतिपरतः।कः।अर्थः।कोर्थः।हेवे।अ
कारात्परस्यविसर्जनियस्यउकारोभवतिहवेपरे।कः।गतः।कोगतः।देवः।याति।देवोयाति।मनःर
थः।मनोरथः।अदवेतिलोपश्च।अवर्णात्परस्यविसर्जनियस्यलोपश्चभवत्यवेपरे।देवाः।अत्र।देवाअ
त्र।वाताः।वाता।वातावाता।स्वरेयलंवा।अवर्णात्परस्यविसर्जनियस्ययलंवाभवतिस्वरेपरे।देवाः
अत्र।देवायत्र।देवाअत्र।भोसभगोसअघोसइत्येतस्मात्परस्यविसर्जनियस्यलोपश्चभवत्यवेपरे।
भोः।एहि।भोएहि।भगोः।नमस्ते।भगोनमस्ते।अघोः।याहि।अघोयाहि।नामिनोरः।नामिनः परस्य
विसर्जनियस्यरेफोभवत्यवेपरे।अग्निः।अत्र।अग्निरत्र।बटुः।यजते।बटुर्यजते।उषसोरे।बुधे।उ
षसोविसर्जनियस्यपदांतेरोभवतिबुधेपरे।उषः।बुधः।उषर्बुधः।रेफप्रकृतिकस्यरवपेवा।रेफप्रकृ
तिकस्यविसर्जनियस्यरेफोवाभवतिरवपेपरे।गीः।पतिः।गीष्पतिः।गीर्पतिः।धूः।पतिः।धूष्पतिः।धूर्प
तिः।रः।रेफसंबंधिनोविसर्जनियस्यरेफोभवत्यवेपरे।प्रातः।अत्र।प्रातरत्र।अंतः।गतः।अंतर्गतः।रि
लोपोदीर्घश्चरेफस्परेफेपरेलोपोभवतिपूर्वस्यदीर्घः।पुनः।रमते।पुनारमते।शुक्लिः।रुष्यातम

नाभाति।शुक्लीरुप्यातमनाभाति।सेषाद्सोसशब्दादेषशब्दात्परस्यविसर्जनियस्यलोपोभवति
हसेपरेसः।चरति।सञ्चरति।एषःहसति।एषहसति।सेषादितिसंहिता।भूमिःआदेर्इतिस्थिते॥
क्वचिन्नामिनोबेलोपश्र।क्वचिन्नामिनःपरस्यविसर्जनियस्यलोपश्रभवत्यबेपरे।यदयंस्व
रे।भूम्यादरे।सेषदाशरथिरामःसेषराजायुधिष्ठिरः।सेषक्रोधोमहात्यागिसेषश्रीमोमहा
बलः॥१॥इत्यादोपादपूरणेसंधर्थाबोद्व्याः।यदुक्तंलोकिकाएहएतद्देवक्वलंभवे
त्॥सेमांभूम्याददेसेषामित्यादिनामउदाहृतः।२॥अनुस्वारस्यमकारोभवतिस्वरेपरे क्व
चिदृत्तिःक्वचिरप्रवृत्तिःक्वचिद्विभाषाक्वचिदन्यदेव॥विधेर्विधानंबहुधासमिक्ष्य
चतुर्विधंबाहुलकंवदंति॥३॥वर्णागमोवर्णविपर्ययश्रद्वौचापरोवर्णविकारनाशौ
॥धातोस्तदर्थातिशयेनयोगस्तदुच्यतेपंचविधंनिरुक्तं॥४॥वर्णागमोगवेंद्रादौ
सिंहेवर्णविपर्ययः॥घोऽशादौविकारःस्याद्वर्णनाशःएधोदरे॥५॥वर्णविकार
नाशाभ्यांधातोरतिशयेनयः॥योगःसउच्यतेप्राज्ञैर्मयूरभ्रमरादिषु॥६॥इतिविसर्गसंधिः॥

पथिभ्यां।पथिभ्यः।पथः।पथिभ्यां।पथिभ्यः।पथः।पथोः।पथां।पथि।पथोः।पथिषु।
एवंमथिन्सभुक्षिन्नादयोज्ञेयाः।मंथा।मंथानौ।मंथानः।हेमंथाः।०॥मंथानं।मंथा
नौ।मथः।मथा।मथिभ्यां।मथिभिः।इत्यादिज्ञेयं।एवं।सभुक्षाः।सभुक्षाणौ।सभुक्षा
णः।हेसभुक्षाः।०।सभुक्षाणं।सभुक्षाणौ।पंथाटेः।सभुक्षः।सभुक्षा।सभुक्षिभ्यां।स
भुक्षिभिः।इत्यादि।दंडिनशब्दस्यभेदः।दृनांशौसौ।दन्हन्पूषन्अर्यमन्।इत्येत
यांशौसौ-परेउपधायादीर्घोभवति।दंडी।दंडिनौ।दंडिनः।हेदंडिन्।हेदंडिनौ।
हेदंडिनः।दंडिनं।दंडिनौ।दंडिनः।दंडिना।दंडिभ्यां।दंडिभिः।इत्यादि।एवंअत्रिन्क्ष
त्रिन्ब्रह्मन्तयः।ब्रह्महन्शब्दस्यभेदः।दृनांशौसौ।ब्रह्महा।ब्रह्महणौ।ब्रह्महणः।
हेब्रह्महन्।हेब्रह्महणौ।ब्रह्महणः।ब्रह्महणं।ब्रह्महणौ।अह्नोपःस्वरेसयु
क्तेछशसोहनोघ्नःहंतेर्धातोर्हकारस्यघत्वंभवतिव्यधानेव्यवधानेन
कारेत्रिमाणितिचपरे।घसंयोगेणात्वनिषेधार्थं॥ब्रह्मघ्नः।ब्रह्मघ्ना।

ब्रह्मभ्यां।ब्रह्मभिः।ब्रह्मणे।ब्रह्मभ्यां।ब्रह्मभ्यः।ब्रह्मणः।ब्रह्मभ्यां।ब्रह्मभ्यः।ब्रह्मणः।ब्रह्मणोः।ब्रह्मणां।ङेर्यः।ब्रह्मणि।ब्रह्मणोः।ब्रह्मसु।नकारांतः पूषनशब्दः।इनोणौसौ।पूषा।पूषणौ।पूषणः।हेपूषन्।हेपूषणौ।हेपूषणः।पूषणं।पूषणौ।अल्लोपः स्वरेम्वयुक्ताच्छशादौ।इतिइतिनकारस्यणकारः।पूष्णः।पूष्णा।पूषभ्यां।पूषभिः।पूष्णे।पूषभ्यां।पूषभ्यः।पूष्णः।पूषणौ।पूषभ्यः।पूष्णः।पूष्णोः।पूष्णां।वेर्योः।पूष्णि।पूषणि।ङेर्टिलोपो वादृतिकेचित्।पूषि।पूष्णोः।पूषसु।अर्यमा।अर्यमणौ।अर्यमणः।हेअर्यमन्।हेअर्यमणौ।हेअर्यमणः।अर्यमणं।अर्यमणौ।अल्लोपः स्वरेम्वयुक्ताच्छशादौ।अर्यम्णः।अर्यमणा।अर्यमभ्यां।अर्यमभिः।इत्यादि।संख्याद्वायाः पंचनप्रभृतयोबहुवचनांतास्त्रिषुसरूपाः।पंचनजस्।इतिस्थिते।जश्शसोर्लुक्।षकारनकारांतः

संख्यायाःपरयोर्जश्शसोर्लुक्भवति।लुकिननिमित्तं।नाम्नोनोपरश्चौ।पंच।पंच।पंचभिः।पंचभ्यः।पंचभ्यः।षकारनकारांताःसंख्यायाःपरस्यामोनुडागमोभवति।नोपधायाइतिदीर्घः।नाम्नोनोलोपश्चौ।पंचानां।पंचसु।षंसप्तनवनदशन्प्रभृतयः।सप्त।सप्त।सप्तभिः।सप्तभ्यः।सप्तभ्यः।सप्तानां।सप्तसु।एवंनव।नव।नवभिः।दश।दश।दशभिः।इत्यादि।अष्टन्जस्इतिस्थिते।वासु।वा।आ।आसु।अष्टन्आसुपरासुविभक्तिषुवाआत्वंभवति।अष्टनोऽौवा।कृताकारादष्टन्शब्दात्परयोर्जश्शसोर्वाऽौभवति।ङित्वादिर्लोपः।अष्टौ।अष्ट।अष्टौ।अष्ट।आत्वेभावेऽोत्वाभावः।अष्टाभिः।अष्टभिः।अष्टाभ्यः।अष्टभ्यः।अष्टाभ्यः।अष्टभ्यः।अष्टानां।अष्टासु।अष्टसु।मकारांतइदम्शब्दः।इदमोयंपुंसि।इदम्शब्दस्यपुंसिविषयेअयंभवतिसिसहितस्य।अयं।द्विवचनादौत्यादेरस्यादादितिसर्वत्राकारः।इदऽौइतिस्थिते।दस्यमः।त्यदादीनांदकारस्य

मत्वंभवतिस्यादौपरे। ओओओ। इमो। सर्वादित्वाज्जसि। अइएइमे। इमं।
इमो। इमान्। अनटौसः। इदमोनादेशोसवर्तिटोसः परयोः। अनेन। स्मैः। इ
दमः सकारेभकारेचपरेअकारादेशोभवतिकृत्स्नस्य। भऊीत्यात्वं। आभ्यां।
भिस्भिस्। इदमदसोभिसिभिसेत्वंभवति। तभकारस्याकारः। एभिर्भवद्भ्यां। ए
भिः। अस्मै। आभ्यां। एभ्यः। अतः सडागमेकृतेभ्यः। अस्मात्। आभ्यां। एभ्यः। अ
स्य। अनयोः। एषां। अस्मिन्। अनयोः। एषु। त्यदादीनांधेरभावः। किमूशब्द
स्यत्यादेष्टेरस्यादाविसर्वत्राकारेकृतेपुल्लिंगसर्वशब्दवद्रूपंनेयं। कः। कौ। के।
कं। कौ। कान्। केन। काभ्यां। कैः। कस्मै। काभ्यां। केभ्यः। कस्मात्। काभ्यां। केभ्यः।
कस्य। कयोः। केषां। कस्मिन्। कयोः। केषु। धकारांतस्तत्वबुधशब्दः। तस्य
रसेपदांतेच्च। आदिजबानामितिबकारस्यभकारेकृतेजबाश्चपाश्च। त
त्वभुत्। तत्वभुद्। तत्वबुधौ। तत्वबुधः। हेतत्वभुत्। हेतत्वभुद्। हितत्वबुधौ।

हेतत्वबुधः। तत्वबुधांतत्वबुधौ। तत्वबुधः। तत्वबुधा। तत्वबुद्भ्यां। तत्वबुद्भिः।
इत्यादि। जकारांतः सम्राजशब्दः। छशवराजादेशः। छकारांतस्यशकारांतस्यषका
रांतस्यचराज्ञः। ज्ञोराजादेश्चषत्वंभवतिधातोर्ऋसेपरेनाम्नश्चरसेपदांतेच
बोऽःषकारस्यडुत्वंभवतिधातोर्जसेपरेनाम्नश्चरसेपदांतेच। सम्राट्। सम्राड्।
सम्राजौ। सम्राजः। हेसम्राट्। हेसम्राड्। हेसम्राजौ। हेसम्राजः। सम्राजं। सम्राजौ।
सम्राजः। सम्राजा। सम्राड्भ्यां। सम्राट्भिः। सम्राजे। सम्राड्भ्यां। सम्राड्भ्यः। इत्यादि।
एवंविराजादयः। विराट्। विराड्। विराजौ। विराजः। हेविराट्। हेविराड्। हेविराजौ। हे
विराजः। सप्तमीबहुवचनेषडत्वेचर्ऋतेश्चखसेचपाऽसानौष्टुभिष्टुः। प्राङ्नो। टो
रंत्यात्। क्वचित्यदांताश्रयणीया। विराट्सु। दकारांताः। त्यद्। तद्। यद्। एतद्। अ
दस्। त्यादेष्टेरस्यादौ। सः। त्यदादेसकारस्यसौपरेसत्वंभवति। स्यः। त्यौ। त्ये।

त्वं। त्वौ। त्वान्। तेन। ताभ्यां। तेभ्यः। इत्यादि। सः। तौ। ते। तं। तौ। तान्। तेन। ताभ्यां। तेभ्यः। इत्यादि। यः। यौ। ये। यं। यौ। यान्। येन। याभ्यां। येभ्यः। इत्यादि। त्यादेरेत्वे कृते सः। किलास पः। कृतस्य। एषः। एतौ। एते। एतदो न्वादेशो द्वितीयाटौस्वेनावा वक्तव्यः। उक्तस्य पुनरुक्तिरन्वादेशः। एनमेनं वेदमध्यापय। एनं। एतं। एनौ। एतौ। एनान्। एतान्। एनेन। एतेन। एताभ्यां। एतेभ्यः। एतस्मै। एताभ्यां। एतेभ्यः। एतस्मात्। एताभ्यां। एतेभ्यः। एतस्य। एतयोः। एनयोः। एतेषां। एतस्मिन्। एतयोः। एनयोः। एतेषु। त्यदादीनामेरधावः। छकारांतस्तत्वप्राछब्दः। छस्य राजादेः षढनिषत्वं। षोऽइतिऽत्वं। वावसाने। तत्वप्राट्। तत्वप्राड्। तत्वप्राछौ। तत्वप्राछः। हे तत्वप्राट्। हे तत्वप्राड्। हे तत्वप्राछौ। हे तत्वप्राछः। तत्वप्राछं। तत्वप्राछौ। तत्वप्राछः। तत्वप्राछा। तत्वप्राड्भ्यां। तत्वप्राड्भिः। इत्यादि। थकारांतोऽग्निमथशब्दः। हसेपः सेर्लोपः। वावसाने। अग्निमत्। अग्निमद्। अग्निमथौ। अग्निमथः। हे अग्निमत्। हे अग्निमद्। हे अग्निमथौ। हे अग्निमथः। अग्निमथं। अग्निमथौ। अग्निमथः। अग्निमथा। झभेजबाः। अग्निमद्भ्यां। अग्निमद्भिः। इत्यादि। ॥ चकारांतः प्रत्यञ्शब्दः। अंचेः पूजनमुदगग्रकृत्वयोः। नपुंसकेशौ च। प्रत्यङ्। प्रसिद्धिरस्त्रियामुदक्प्रतिचोर्ञकारः पृक्त्वाचोकुः। चवर्गस्य कवर्गादेशो भवति। धातोर्जसेपरेनाम्स्वरसंपदांते च। संयोगांतस्यलोपः। संयोगांतस्यलोपः। हसेपः सेर्लोपः। प्रत्यङ्। प्रत्यञ्चौ। प्रत्यञ्चः। हे प्रत्यङ्। हे प्रत्यञ्चौ। हे प्रत्यञ्चः। प्रत्यञ्चं। प्रत्यञ्चौ। अंचेर्लोपादीर्घश्च। अंचेरकारस्यलोपोभवतिपूर्वस्यचदीर्घः। झशादौ स्वरेपरेतद्धितेऽपिऽकारे च। प्रतीचः। प्रतीचा। चोः कुः। झभेजबाः। प्रत्यग्भ्यां। प्रत्यग्भिः। प्रतीचे। प्रत्यग्भ्यां। प्रत्यग्भ्यः। इत्यादि। एवं सध्रयक्सम्यक्सयुग्यक्सशब्दाः। सध्रयङ्। स

ध्यञ्चौ।सध्यञ्चः।हेसध्यङ्।हेसध्यञ्चौ।हेसध्यञ्चः।सध्यञ्चं।सध्यञ्चौ।सध्री
चः।सध्रीचा।सध्यग्भ्यां।सध्यग्भिः।इत्यादि।सम्यङ्।सम्यञ्चौ।सम्यञ्चः।हेसम्य
ङ्।इत्यादि।उदयङ्।उदयञ्चौ।उदयञ्चः।हेउदयङ्।एवं।तिर्यङ्।तिर्यञ्चौ।तिर्यञ्चः।
हेतिर्यङ्।हेतिर्यञ्चौ।हेतिर्यञ्चः।तिर्यञ्चं।तिर्यञ्चौ।तिरश्चारयः।तिरश्चारयः।
ऋनिपात्यंतेनडादौ स्वरेपरेतऊतेरुतिइकारे च।तिरश्चः।तिरश्चा।चोःकुः।झभे
जबाः।तिर्यग्भ्यां।तिर्यग्भिः।इत्यादिर्ज्ञेयं।तकारांतोमरुत्शब्दः।वावसाने।मरुत्।
मरुद्।मरुतौ।मरुतः।हेमरुत्।हेमरुद्।मरुतौ।मरुतः।मरुतं।मरुतौ।मरुतः।मरु
ता।मरुद्भ्यां।मरुद्भिः।इत्यादि।एवमग्निचित्प्रभृतयः।तकारांतउकारानुबंधोमरु
त्शब्दः।दृतोनुम्।उकारानुबंधस्यऋकारानुबंधस्यचनुमागमोभवतिपुंसिपंच-
सुपरेषु।संमहतौधोदीर्घःशौच।संतस्यापशब्दस्यमहच्छब्दस्यचउपधायादी
र्घोभवतिधिवर्जितेषुपंचसुपरेषुनपुंसकेशौच।संयोगांतस्यलोपः।महान्।म

हांतौ।महांतः।हेमहत्।हेमहांतौ।हेमहांतः।महांतं।महांतौ।महतः।महता।सभेज
वाः।हेमहद्भ्यां।महद्भिः।महते।महद्भ्यां।महद्भ्यः।महतः।महद्भ्यां।महद्भ्यः।महतः।म
हतोः।महतां।महति।महतोः।महत्सु।तकारांतउकारानुबंधोवंतोभवतशब्दः।दृतो
नुम्दृतिनुमागमः।अत्वसोःसौ।अत्वंतस्यासंतस्यचोपधायादीर्घोभवतिधिवर्जि
तेसौपरे।भवान्।नश्चावपदांतेझसे।भवंतौ।भवंतः।हेभवन्।हेभवंतौ।हेभवंतः।भवं
तं।भवंतौ।भवतः।भवता।भवद्भ्यां।भवद्भिः।भवते।भवद्भ्यां।भवद्भ्यः।भवतः।भवद्भ्यां
भवद्भ्यः।भवतः।भवतोः।भवतां।भवति।भवतोः।भवत्सु।ऋकारानुबंधसकारांतो
भवत्शब्दः।नुतस्यनुमागमएव।अत्वंतत्वाभावान्नदीर्घत्वं।भवन्।भवंतौ।भवतः
हेभवन्।हेभवंतौ।हेभवंतः।भवंतं।भवंतौ।भवतः।भवता।भवद्भ्यां।भवद्भिः।इत्यादि
एवंपचत्पठत्शब्दयोर्नामिदीर्घताछंदसिवा।ऋकारानुम्विधानार्थः।पचन्।प

चंतौ।पचंतः।हेपचन्।हेपचंतौ।हेपचंतः।पचंतं।पचंतौ।पचतः।पचता।पचद्भ्यां।
पचद्भिः।इत्यादि। शकारांतो विट्शब्दः।छन्नाषराजादेषइतिषत्वं। षोऽइतिऊत्वं।
नावसाने।विट्।विड्।विशौ।विशः।हेविट्।हेविड्।हेविशौ।हेविशः।विशं।विशौ।विशः।
विशा।विड्भ्यां।विड्भिः।इत्यादि। षकारांतः षष्नादेशो नित्यंबह्वचनांतस्त्रिषुसमरूपः।
षष्जसइतिस्थिते।जेश्चासोर्लुक्। छन्नाषराजादेःषः। षस्यषत्वंआख्यातदेहीत्या
दौऽत्वनिषेधार्थं। षोऽः।वावसाने। षट्।षड्।षट्।षड्।षड्भिः।षड्भ्यः।षड्भ्यः।षण्णां
ऊयत्वनेषष्आम्इतिस्थिते।ह्रस्वइतिनुट्।टकारस्थाननियमार्थः।उकारउच्चारणा
र्थः।षुणर्णोणंते।षोऽः।ऊः।संख्यासंबंधिनोऽकारस्यणत्वंभवतिनामिपरे।षण्णां। ३०
षट्सु।क्वचिन्निष्टः।दोरंत्यात्। क्वचित्पदांतताश्रयणीया। दोषशब्दस्यभेदः।दोषंरः।
दोषसंजुषआक्षिषहविष्प्रभृतीनांषकारस्यरेफोरसेपदांतेच।स्त्रोर्विसर्गः।दोः।

दोषौ।दोषः।हेदोः।हेदोषौ।हेदोषः।दोषं।दोषौ।दोसःदोषौषकारस्यरेफेवर्णांतताश्रयणीया।दो
स्।दोषः।दोस्।दोषा।दोषभ्यां।दोर्भ्यां।दोषभिः।दोर्भिः।दोस्।दोषे।दोषभ्यां।
दोर्भ्यां।दोषभ्यः।दोर्भ्यः।दोस्।दोषः।दोषभ्यां।दोर्भ्यां।दोषभ्यः।दोर्भ्यः।दोस्।दोषः।
दोस्।दोषोः।दोषां।दोस्।दोषोः।दोषि।दोस्।दोषणि।दोषि।दोस्।दोषोः।दोषः।दोष
सु।दोस्सु।सजुषाज्झोरसेपदांतेचदीर्घतावक्तव्या।दोषांरः।सजूः।सजुषौ।सजु
षः।हेसजूः।हेसजुषौ।हेसजुषः।सजुषं।सजुषौ।सजुषः।सजुषा।सजूर्भ्यां।सजू
र्भिः।इत्यादि।सकारांतःपुंसशब्दः।पुंसोसुञ्।पुंसशब्दस्यचपंचत्वसुञ्रेशोभ
वतिडिदंत्यस्यवक्तव्यः।ञकारोत्यादेशार्थः।उकारोनुमर्थः।मस्वरेअ
नुस्वारस्यमकारोभवतिस्वरेपरे।पुमसासञ्नेस्थिते। वृतोनुम्।संमहतौधौदीर्घःशौ
च।संयोगांतस्यलोपः।पुमान्।नश्चापदांतेझसे।पुमांसौ।पुमांसः।हेपुमन्।हेपुमां

सौ।हेपुमांसः।पुमांसं।पुमांसौ।पुंसः।पुंसा।संयोगांतस्यलोपः।पुंभ्यां।पुंभिः।पुंसे।
पुंभ्यां।पुंभ्यः।पुंसः।पुंभ्यां।पुंभ्यः।पुंसः।पुंसोः।पुंसां।पुंसि।पुंसोः।सप्तमीबहुवचनेपु
सुइतिस्थिते।असंभवेपुंसः।कस्सो।असंभवेदाविर्विदांतकोवेद्यस्यापरमा—ब
ह्वत्वासंभवेवाच्येसतिपुंसशब्दस्यकगागमोभवतिसौपरे।ककारस्थाननियमार्थः।
अकारउच्चारणार्थः।पुसकसुइतिस्थिते।स्कोराद्योश्च।संयोगाद्योःसकारककारयो
र्लोपोभवतिझलेपरे।झलादितिषत्वं।कषयोगेक्षः।पुंक्षु।सकारांतउकारानुबंधो
विद्वसशब्दः।हतोनुम्।संमहतोधोदीर्घःसौच।संतस्यत्यागमजनकारयुक्तसां
तस्येत्यर्थः।विद्वान्।विद्वांसौ।विद्वांसः।हेविद्वन्।हेविद्वांसौ।हेविद्वांसः।विद्वां
सं।विद्वांसौ।वसोर्वुः।वसोःसंबंधिवकारउत्वंप्राप्नोतिनृसादौस्वरेपरे।तद्धि
तेईयिइकारेच।झलादितिषत्वं।विदेर्वसुः॥इत्यनेनसूत्रेणकृतस्यसकार

स्यषत्वं।विदुषः।विदुषा।वसोरसे।विद्भ्यां।विद्भिः।विदुषे।विद्भ्यां।विद्
भ्यः।विदुषः।विद्भ्यां।विद्भ्यः।विदुषः।विदुषोः।विदुषां।विदुषि।विदुषोः।विद्व
त्सु।एवंतस्त्रिवसद्शब्दः।तस्त्रिवान्।तस्त्रिवांसौ।तस्त्रिवांसः।हेतस्त्रिवन्।
हेतस्त्रिवांसौ।हेतस्त्रिवांसः।तस्त्रिवांसं।तस्त्रिवांसौ।वसोर्वुः।नैमित्तिकस्याप्यभावः।
इतिवचनात्इकारोपिगतः।तस्त्रुषः।तस्त्रुषा।तस्त्रि
भ्यां।तस्त्रिवद्भिः।तस्त्रुषे।तस्त्रिवद्भ्यां।तस्त्रिवद्भ्यः।तस्त्रुषः।तस्त्रिवद्भ्यां।तस्त्रि
वद्भ्यः।तस्त्रुषः।तस्त्रुषोः।तस्त्रुषां।तस्त्रुषि।तस्त्रुषोः।तस्त्रिवत्सु।सुवचसशब्द
स्यविशेषः।अत्वसोःसावितिदीर्घः।सुवचाः।सुवचसौ।सुवचसः।हेसुवचः।हे
सुवचसौ।हेसुवचसः।सुवचसं।सुवचसौ।सुवचसः।सुवचसा।स्रोर्विसर्गः।हवे
इतिउकारः।उवो।सुवचोभ्यां।सुवचोभिः।सुवचसे।सुवचोभ्यां।सुवचोभ्यः।सुव

अमीभ्यः।अतः।अमुष्मात्।अमूभ्यां।अमीभ्यः।अमुष्य।अमुयोः।अमी
षां।ङिस्मिन्।अमुष्मिन्।अमुयोः।अमीषु।त्यदादीनांधेरभावः।सामा
न्येअदसःकस्यादिनञ्च।सामान्यर्थेवाच्येसतिअदसःस्यादिविभक्ति
वत्कःप्रत्ययोभवति।एकस्योच्चारणेबहवोलभ्यंतेतत्सामान्यं।त्या
देष्टरत्वेमत्वेकृतेमाह।ततःसर्वशब्दवद्रूपंनेयं।अमुकः।अमुकौ।अमुके।अ
मुकं।अमुकौ।अमुकान्।अमुकेन।अमुकाभ्यां।अमुकैः।अमुकस्मै।अमुका
भ्यां।अमुकेभ्यः।अमुकस्मात्।अमुकाभ्यां।अमुकेभ्यः।अमुकस्य।अमु
कयोः।अमुकेषां।अमुकस्मिन्।अमुकयोः।अमुकेषु॥ ॥ इतिहसां ३३
तःपुल्लिंगाःसमाप्ताः॥ ॥अथहसांतास्त्रिलिंगाःप्रदर्श्यते॥
॥ ॥तत्रहकारांतउपानच्छब्दः॥तस्यधः।नहोधः।नहेर्हकारस्यधकारादेशे

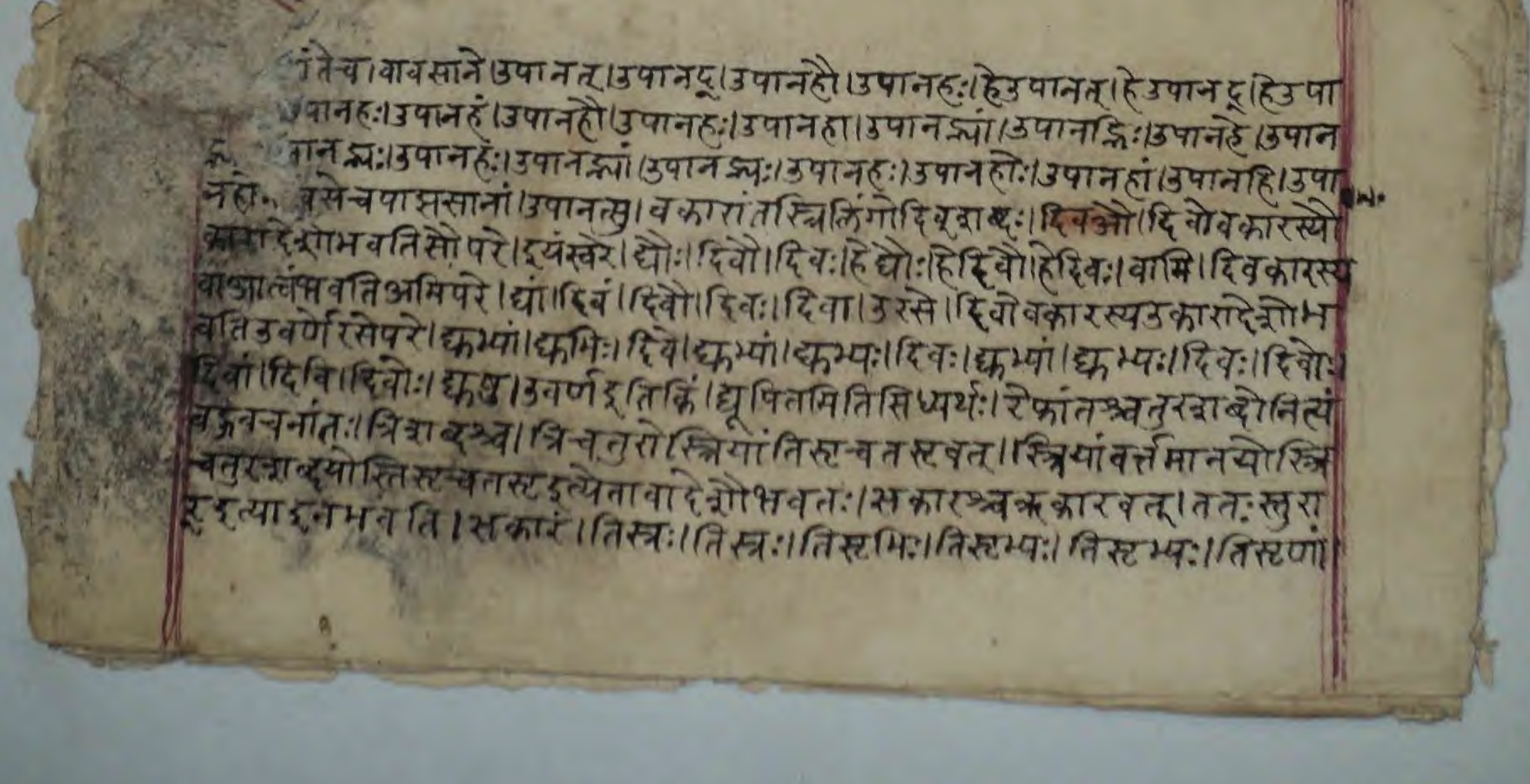

तेचावसानेउपानत्।उपानद्।उपानहौ।उपानहः।हेउपानत्।हेउपानद्।हिउपा
नहः।उपानहं।उपानहौ।उपानहः।उपानहा।उपानद्भ्यां।उपानद्भिः।उपानहे।उपान
द्भ्यः।उपानहः।उपानद्भ्यां।उपानद्भ्यः।उपानहः।उपानहोः।उपानहां।उपानहि।उपा
नहोः।वसेचपाससानां।उपानत्सु।वकारांतस्त्रिलिंगोदिशब्दः।दिवौ।दिवोवकारस्यो
कारादेशोभवतिसोपरे।द्यौस्वरे।द्योः।दिवौ।दिवः।हेद्योः।हेदिवौ।हेदिवः।वामि।दिवकारस्य
वाऔत्वंभवतिअमिपरे।द्यां।दिवं।दिवौ।दिवः।दिवा।उरसे।दिवोवकारस्यउकारादेशोभ
वतिउवर्णेरसेपरे।द्युभ्यां।द्युभिः।दिवे।द्युभ्यां।द्युभ्यः।दिवः।द्युभ्यां।द्युभ्यः।दिवः।दिवोः
दिवां।दिवि।दिवोः।द्युषु।उवर्णइतिकिं।द्यूषितमितिसिध्यर्थः।रेफांतश्चतुरश्चादेर्नित्यं
बहुवचनांतः।त्रिचतुरश्च।त्रिचतुरोस्त्रियांतिसृचतसृवत्।स्त्रियांवर्त्तमानयोस्त्रि
चतुरशब्दयोस्तिसृचतसृइत्येतावादेशौभवतः।सकारश्चऋकारवत्।ततःसुरा
दित्यादिनाभवति।सकारं।तिस्रः।तिस्रः।तिसृभिः।तिसृभ्यः।तिसृभ्यः।तिसृणां

तिसृणां। तिसृषु। तिस्रवतस्रादयोनार्मिदीर्घता छंदसिवा। चतस्रः। चतस्रः। चतसृभिः। चतसृभ्यः। चतसृभ्यः। चतसृणां। चतसृणां। चतसृषु। रेफांतस्त्रिलिंगोद्वारशब्दः। हसेपः सेर्लोपः। स्योर्विसर्गः। द्वाः। द्वारौ। द्वारः। हेद्वाः। हेद्वारौ। हेद्वारः। इत्यादि। रेफांतस्त्रिलिंगोगिरशब्दः। स्योर्विहसे। धातोरीकारोकारयोर्दीर्घोभवतिरेफवकारयोर्हसेपरयोः। गीः। गिरौ। गिरः। हेगीः। हेगिरौ। हेगिरः। गिरं। गिरौ। गिरः। गिरा। गीर्भ्यां। गीर्भिः। इत्यादि। एवंपुरधुरादयः। पूः। पुरौ। पुरः। हेपूः। इत्यादि। धूः। धुरौ। धुरः। हेधूः। हेधुरौ। हेधुरः। इत्यादि। धकारांतस्त्रिलिंगसमिधशब्दः। हसेपः सेर्लोपः। वावसाने। समित्। समिद्। समिधौ। समिधः। हेसमित्। हेसमिद्। हेसमिधौ। हेसमिधः। समिधं। समिधौ। समिधः। समिधा। झलेजवाः। समिद्भ्यां। समिद्भिः। इत्यादि। भकारांतनःककुभशब्दः। वावसाने। ककुप्। ककुब्। ककुभौ। ककुभः। हेककुप्। हेककुब्। हेककुभौ। हेककुभः। ककुभं। ककुभौ। ककुभः। ककुभा। ककुग्भ्यां। ककुग्भिः। इत्यादि। चकारांतस्त्वच्शब्दः। चोःकुः। वावसाने। त्वक्। त्वग्। त्वचौ। त्वचः। हेत्वग्। हेत्वक्। हेत्वचौ। हेत्वचः। त्वचं। त्वचौ। त्वचः। त्वचा। त्वग्भ्यां। त्वग्भिः। इत्यादि। एवंऋत्वाद्यप्रभृतयः। सक्। सग्। सचौ। सचः। हेसक्। इत्यादि। चोःकुः। वाक्। वाग्। वाचौ। वाचः। हेवाक्। इत्यादि। जकारांतः स्रज्शब्दः। चोःकुः। वावसाने। स्रक्। स्रग्। स्रजौ। स्रजः। हेस्रक्। हेस्रग्। स्रजं। स्रजौ। स्रजः। स्रजा। स्रग्भ्यां। स्रग्भिः। इत्यादि। पकारांतोऽप्शब्दोनित्यंबहुवचनांतः। अप्तेजसद्यतिस्तोमहोनो०। आपः। अपः। अद्भ्यां। अबादीनांभकारेपरेदत्वंभवति। अद्भिः। अद्भ्यः। अत्सुः। अप्सु। शकारांतोदिश्शब्दः। दिशौ। दिशः। दृग्। स्पृश्। मृश्। निश्। इत्यादीनांरसेपदांतेचकुत्वंभवतिउकारउच्चारणार्थः। दिक्। दिग्। दिशौ। दिशः। हेदिक्। हेदिग्। हेदिशौ। हेदिशः। दिशं। दिशौ। दिशः। दिशा। दिग्भ्यां। दिग्भिः। दिक्षु। इत्यादि। दृक्। दृग्। दृशौ। दृशः। हेदृक्। हेदृग्। दृशं। दृशौ। दृशः। दृशा। दृग्भ्यां। दृग्भिः। इत्यादि। षकारांतस्त्विष्शब्दः। छढत्वषत्वजश्त्वदेषः। षोडः। वावसाने। त्विट्। त्विड्। त्विषौ। त्विषः। हेत्विट्। हेत्विड्।

हित्विषे।हित्विषः।त्विषं।त्विषौ।त्विषः।त्विषा।त्विड्भ्यां।त्विड्भिः।इत्यादि।आशिषृन्नादस्य
सजुषन्नादवज्ञेयः।सजुषाशिषोरसेपदांतेवदीर्घताकृत्या।दोषारः।आशीः।आ
शिषौ।आशिषः।हेआशीः।०।आशिषं।आशिषौ।आशिषः।आशिषा।आशीर्भ्यां।
आशीर्भिः।इत्यादि।दकारांतास्यदृतदृयदृएतदृशब्दाःतेषांत्यादेष्टेरस्यादावि
तिसर्वत्राकारकृतेस्त्रिलिंगेसर्वशब्दवद्रूपंनेयं।सः।त्यदादेस्तकारस्यसोपरेस
त्वंभवति।स्या।त्ये।त्याः।त्यां।त्ये।त्याः।त्यया।त्याभ्यां।त्याभिः।त्यस्यै।त्याभ्यां।त्या
भ्यः।इत्यादि।सा।ते।ताः।तां।ते।ताः।तया।ताभ्यां।ताभिः।तस्यै।ताभ्यां।ताभ्यः।इत्या
दि।यासे।याः।यां।ये।याः।यया।याभ्यां।याभिः।यस्यै।याभ्यां।याभ्यः।इत्यादि।एषा। ३५
एते।एताः।एतदोन्वादेरोकृतेआबंतस्त्रियामित्याप्।एतां।एनां।एते।एने।एताः।एनाः।
एतया।एनया।एताभ्यां।एताभिः।एतस्यै।एताभ्यां।एताभ्यः।एतस्याः।एताभ्यां।एता
भ्यः।एतस्याः।एतयोः।एनयोः।एतासां।एतस्यां।एतयोः।एनयोः।एतासु।मकारांत

स्त्रिलिंगोदमशब्दः।इयंस्त्रियां।इदमशब्दस्यास्त्रियामियंभवतिसिसहितस्य
इयं।द्विवचनादौटेरलेकृतेआबंतस्त्रियामित्याप्।इमे।इमाः।इमां।इमे।इमाः।
अनादेशेकृतेआबंतस्त्रियांटौसोरे।अनया।स्यइत्यनादेशेकृतेआप्।आ
भ्यां।आभिः।ङितांयट्।यटोञ्।ह्येहे।स्यः।अस्यै।आभ्यां।आभ्यः।अस्याः।
आभ्यां।आभ्यः।अस्याः।अनयोः।आसां।अस्यां।अनयोः।आसु।स्त्रिलिंग
स्यादसशब्दस्यसोनविशेषः।असौ।द्विवचनादौटेरलेमत्वेचकृतेआबंतस्त्रि
यांदीर्घत्वं।औओऔ।पश्चान्नादृ।अमू।अमूः।अमूं।अमू।अमूः।टौसोरेः।
एअमू।मादृ।०।अमुया।अमूभ्यां।अमूभिः।अमुष्यै।अमूभ्यां।अमूभ्यः।अमु
ष्याः।अमूभ्यां।अमूभ्यः।अमुष्याः।अमुयोः।अमूषां।आमेः०।अमुष्यां।अ
मुयोः।अमूषु।किमशब्दस्यत्यादेष्टेरलेकृतेआप्।स्त्रिलिंगसर्वशब्दव

दूषंनेयं।काकौ।काः।कां।कैः।काः।कया।काभ्यां।काभिः।कस्यै।काभ्यां।काभ्यः।क
स्याः।काभ्यां।काभ्यः।कस्याः।कयोः।कासां।कस्यां।कयोः।कासु।त्यादादीनांधे
रक्षावः॥ ॥इतिहसांतास्त्रिलिंगाशब्दाः॥ ॥अथहसांतानपुंसकलिंगाः
ब्रह्मसंज्ञा ॥तत्ररेफांतोवाःशब्दः।नपुंसकात्स्यमोर्लुक्।स्त्रोर्विसर्गः।
वाः।ईमोः।वारी।जश्शसोः।त्रीः।अयमइतिविशेषणान्नुमूनभवति।वारि।पुनर
पि।ओ।वारा।वाभ्यां।वार्भिः।इत्यादि।चतुरशब्दोनित्यंबहुवचनांतः।चतुरामशो
रेत्याम्।चत्वारि।पुनरपि।चतुर्भिः।शेषंपूर्ववत्।नकारांतोअहन्शब्दः।नपुं
सकात्स्यमोर्लुक्।अहसः।अहोनकारस्यसकारादेशोभवतिरेपदांतस्य ३६
स्त्रोर्विसर्गः।अहः।अहन्त्योरतिरिछते।ईमोः।वेश्योः।अह्नी।अहनी।जश्शसोः
त्रीः।नोपधायाः।अहानि।पुनरपि।अल्लोपः स्वरेम्वयुक्ताच्छशादौ।अह्ना।

अहोभ्यां।अहोभिः।अह्ने।अहोभ्यां।अहोभ्यः।अह्नः।अहोभ्यां।अहोभ्यः।अह्नः।अह्नोः।अ
ह्नां।अह्नि।अहनि।अह्नोः।अहस्सु।ब्रह्मन्शब्दस्यापदः।तस्यरेपदांतेचनकारस्यलोपः।
नपुंसकात्स्यमोर्लुक्।नाम्नोनोलोपश्चधो।ब्रह्म।ब्रह्मणी।नोपधायाः।ब्रह्माणि।पुनरपि।
ब्रह्मणा।ब्रह्मभ्यां।ब्रह्मभिः।ब्रह्मणे।ब्रह्मभ्यां।ब्रह्मभ्यः।ब्रह्मणः।ब्रह्मभ्यां।ब्रह्मभ्यः।ब्रह्म
णः।ब्रह्मणोः।ब्रह्मणां।ब्रह्मणि।ब्रह्मणोः।ब्रह्मसु।ब्रह्मणः संबोधनेनपुंसकानांन
लोपोवावक्तव्यः।हेब्रह्मन।हेब्रह्महेब्रह्मणी।हेब्रह्माणि।एवंचर्मन्चर्मनरमर्मन्पर्वन्
प्रभृतयः।चर्म।चर्मणी।चर्माणि।पुनरपि।चर्मणा।चर्मभ्यां।चर्मभिः।इत्यादि।चर्मीचर्म
णी।चर्माणि।इत्यादि।पर्व।पर्वणी।पर्वाणि।पुनरपि।इत्यादि।नांतादंताछंदसिङिःस्यो
र्लोपः।छंदस्यागमजयोर्लोपालोपोवक्तव्यो।तेनागमजनकारलोपानिषेधेपि
सर्वणीत्यत्रलोपोनलोपश्चदीर्घत्वंननिवर्तते।परमेयोमन्।सर्वाणि।त्यो

मनसिशतिस्छिते।नपुंसकात्स्यमोर्लुक्।नाम्नोनोलोपश्चधौ।व्योम।ईमौ।वेद्योः।
व्योम्नी।व्योमनी।व्योमानि।पुनरपि।व्योम्ना।व्योमभ्यां।व्योमभ्यः।व्योम्नो।व्योमभ्यां।
व्योमभ्यः।व्योम्नः।व्योमभ्यां।व्योमभ्यः।व्योम्नः।व्योम्नोः।व्योम्नां।व्योम्नोः।व्योम्नि।व्यो
मनि।छंदसिव्योमन्।व्योम्नोः।व्योमसु।हेव्योमन्।०।चकारांतःप्रत्यचूशब्दः।चोः
कुः।नपुंसकात्स्यमोर्लुक्।वावसाने।प्रत्यक्।प्रत्यग्।प्रत्यचौ।इतिस्छिते।ईमौ।
अंचेरलोपोदीर्घश्च।प्रतीची।जश्शसोः शिः।नुमचिः।नश्चापदांतेझझे।०।प्रत्यं
चि।पुनरपि।रोषंपूर्ववत्।तकारांतोजगत्शब्दः।नपुंसकात्स्यमोर्लुक्।जगत्।ज
गद्।जगती।जगंति।पुनरपि।जगता।इकेऽजंबाः।जगद्भ्यां।जगद्भिः।इत्यादि॥
महच्छब्देतु।संमहतौंधोदीर्घः।रोच।महत्।महद्।महती।महांति।पुनरपि।म
हता।महद्भ्यां।महद्भिः।रोषंपूर्ववत्।सकारांतरः।पयस्तेजस्वचस्तनभस्अ

र्णस्।अंभस्अभ्रेतयः।पयः।पयसी।पयांसि।पुनरपि।पयसा।पयोभ्यां।पयोभिः।
एवं।तेजः।तेजसी।तेजांसि।पुनरपि।इत्यादि।वर्चः।वर्चसी।वर्चांसि।पुनरपि।एवं
सर्वेषांज्ञेयं।त्यदादीनांस्यमोर्लुकीकृतेरत्वंनभवतिस्यादाविति।विशेषणात्।
द्विवचनादेरत्वेकृतेनपुंसकेसर्वशब्दवद्रूपंज्ञेयं।त्यत्।त्यद्।त्ये।त्यानि।पुनर्
पि।रोषंसर्ववत्।तत्।तद्।ते।तानि।पुनरपि।रोषंपुल्लिंगशब्दवत्।यत्।यद्।ये।
यानि।पुनरपि।एतत्।एनद्।एते।एतानि।पुनरपि।स्यमोर्लोपात्टेरत्वाभावद्।
एनादेशस्याप्यभावः।पुनः।एतत्।एते।एनौ।एते।एतानि।एनानि।एनेन।एने।एता
भ्यां।एतैः।इत्यादिज्ञेयं।मकारांतोऽदस्शब्दः।इदम्।इमे।इमानि।पुनरपि।रोषं
पूर्ववत्।नपुंसकात्स्यमोर्लुक्।अदसशब्दस्यस्यमोर्लुकीकृते।स्त्रोर्विसर्गः।अ
दः।द्विवचनादेरत्वेमत्वेकृतेईमौ।पश्चान्माद्।अमू।अमूनि।पुनरपि।अरः।

अम्। अम्नि। दोषंपूर्वनत्। किं। के। कानि। पुनरपि। दोषंपूर्ववत्॥ ॥इति हलंतानपुंसकलिंगशब्दाः॥ ॥अथयुष्मदस्मदोः स्वरूपंनिरूप्यते॥ ॥ तयोश्चवाच्यलिंगत्वान्त्रिषुलिंगेषुसमानंरूपं॥रूपानपेक्षेलिंगद्योतकाभावात्। युष्मद्। अस्मद्। सिद्। तिङ्। ते। त्वंमहंभिना। युष्मदस्मदोः सिसहितयोस्त्वमहंगि तावादेशौभवतः। त्वं। अहं। युवावौद्विवचने। युष्मदस्मदोर्द्विवचनेपरेयुवआवइ त्येतावादेशौभवतः। आमो। युष्मदस्मदोः परस्त्रोआमुभवति। सवर्णेदीर्घः सह। यु वां। आवां। युयंवयंजसा। जसासहितयोर्युष्मदस्मदोर्युयंवयमित्येतावादेशौभव तः। युयं। वयं। त्वन्मदेकत्वे। युष्मदस्मदोस्त्वतमतइत्येतावादेशौभवतः। एना त्ये गम्यमाने। आम्स्मै। युष्मदस्मदोष्टेरत्वंभवतिआमिसकारेभिसिचपरे। अमशा सोरस्। त्वां। मां। युवां। आवां। द्वितीयाबहुवचनेत्यादेष्टेरत्वेकृतेशशीतिदीर्घत्वं।

शसोनः। युष्मदस्मदोः परशसःसकारस्यनकारादेशोभवति। युष्मान्। अस्मान्। तृतीयैकवचनेत्वन्मदादेशेकृते। एराद्योः। युष्मदस्मदोष्टेरत्वंभवतिटाङित्येतयो परयोः। एभ्य। त्वया। मया। युवाभ्यां। आवाभ्यां। आम्स्मै॥ युष्माभिः। अस्मा भिः। तुभ्यंमह्यंङया। ङेसहितयोर्युष्मदस्मदोस्तुभ्यंमह्यंइत्येतावादेशौभवतः। तुभ्यं। मह्यं। युवावौद्विवचने। युवाभ्यां। आवाभ्यां। चतुर्थीबहुवचनेत्यादेष्टेरत्वेकृते। भ्यस सस्यं। युष्मदस्मदोः परोभ्यस्तस्यंभवति। गुरुशिक्षसर्वस्यवक्तव्यः। शकारःसर्वा देशार्थः। तेनात्वैत्वेनभवतः। युष्मभ्यं। अस्मभ्यं। पंचम्येकवचनेत्वन्मदादेशेकृते पश्चात्यादेष्टेरत्वादौ। ङसिभ्यसोस्तः। पंचम्याङसिभ्यसोष्टेरतुर्भवति। शकार शसोनः। युष्मदस्मदोः परशसःसकारस्यनकारादेशोभवति। युष्मान्। अस्मान्। तृतीयैकवचनेत्वन्मदादेशेकृते। एराद्योः। युष्मदस्मदोष्टेरत्वंभवतिटाङित्येतयो परयोः। एभ्य। त्वया। मया। युवाभ्यां। आवाभ्यां। आम्स्मै॥ युष्माभिः। अस्मा भिः। तुभ्यंमह्यंङया। ङेसहितयोर्युष्मदस्मदोस्तुभ्यंमह्यंइत्येतावादेशौभवतः। तुभ्यं। मह्यं। युवावौद्विवचने। युवाभ्यां। आवाभ्यां। चतुर्थीबहुवचनेत्यादेष्टेरत्वेकृते। भ्यस सस्यं। युष्मदस्मदोः परोभ्यस्तस्यंभवति। गुरुशिक्षसर्वस्यवक्तव्यः। शकारःसर्वा देशार्थः। तेनात्वैत्वेनभवतः। युष्मभ्यं। अस्मभ्यं। पंचम्येकवचनेत्वन्मदादेशेकृते पश्चात्यादेष्टेरत्वादौ। ङसिभ्यसोस्तः। पंचम्याङसिभ्यसोष्टेरतुर्भवति। शकार सर्वादेशार्थः। उकारउच्चारणार्थः। त्वत्। मत्। युवाभ्यां। आवाभ्यां। युष्मत्। अ स्मत्। तवममङसा। ङसासहितयोर्युष्मदस्मदोस्तवममइत्येतावादेशौभ

वतः। तवाममा। युवयोः। आवयोः। सर्वादित्वा सुट्। साम्राकं। युष्मदस्मदोः
सामआकंभवति। युष्माकं। अस्माकं। सप्तम्येकवचनेत्वमदादेशेकृतेएताद्वोः।
एअयू। त्वयिममयि। युवयोः। आवयोः। आमस्सोः। युष्मासु। अस्मासु॥ छः ॥
॥ अथानयोरादेशविधिर्निरूप्यते॥ युष्मदस्मदोः षष्ठीचतुर्थीद्वितीयाभिः
सहितयोस्तेमेवांनौवस्नसौ॥ यथासंख्येनामीआदेशाभवंति॥ की दृङायोः षष्ठी
चतुर्थीद्वितीयासहितयोः॥ तत्रैकवचनेनसहतेमेभवतः॥ द्विवचनेनसह
वांनौ॥ बहुवचनेनसहवस्नसौ॥ तयोरुदाहरणान्याह॥ स्वामीतेसः समो
यातःस्वामीमेसांत्रतंगतः॥ नमस्तेभगवन्भूयोदेहिमेमोक्षमव्ययं॥ १॥ स्वामी
वांसज्ञहासोज्ञेदृश्वानौनयातनां॥ राजावांदास्यतेदानंज्ञानंनौमधुसूदनः॥ २॥
॥ देवोवामवताद्विष्णुर्नरकांनौजनार्दनः॥ स्वामीवोबलवान्नाजास्वामीनौसौ

कुमारेनः॥ ३॥ नमोवोब्रह्मविष्णेयोज्ञानंनोदीयतांधनं॥ सानंदाःप्रपश्यामःप
रमोनःसुहृत्सविनः॥ ४॥ त्वामासा। आमासहितयोर्युष्मदस्मदोरेतामादेशाभवंति॥
देवोभवतः॥ पश्यामित्वामदालीढंपश्यामानंदसेदृढं॥ पश्यामित्वाजगत्सूतांपश्या
म्युजगतांपतिं॥ ५॥ नादौ॥ पादादौवर्तमानयोर्युष्मदस्मदोर्नैतेआदेशाभवंति त
वयेरावोराजन्ममतेत्यतिरात्रवः॥ तवमित्राणियानिस्युर्ममामित्राणितान्यरि
द्रुरुद्रोविश्वेश्वरोदेवोयुष्माकंकुलदेवतं॥ भानुर्विश्वेश्वरोदेवोअस्माकंकुलदैव
तं॥ ७॥ पादादावितिकिं॥ पांतुनोनरसिंहस्यनखलांगुलकोटयः॥ हिरण्यकशिपोर्व
क्षःक्षेत्रासृक्पानकर्मणाः॥ ८॥ नसंबोधनेपरात्॥ संबोधनपदादग्रेयुष्मदस्मदोर्सा
देशनभवंति॥ देवास्मान्पाहिनोहरेविष्णोस्मान्रक्षसर्वदा॥ हेरामतवरासोस्मिहेरामतु
वंनमः॥ ९॥ चादिष्वत्रा॥ चादिषुरवियोगेनैतेआदेशाभवंति॥ तवचममस्मेत्रो
रुकेवेववर्ततेः॥ चबाहअहएवएवंएतेचादयः॥ चादिनिपातः॥ चबा

स्वस्य कृत्वस्य दास्यं कृत्वा गत्वा मृत्वो यदि प्रणम्य कर्तुं कारं गंतुं कु
र्तेषामारंभकत्वो ईःस्वाकरोति घट्यत् कुतस्परापरमणुवः इत्यादिषु तेभ्य
यसंज्ञावति अव्ययाद्भवतेर्डुः अव्ययात्परस्माद्विभक्तेर्डुरभवति ननुनाद्विधिर्ड
अव्ययानांनत्वलिंगादिनिमित्तउर्वेः पुरुषः उर्वेः स्त्री उर्वे कुलं उर्वीहि सद्दशीषु
पुलिंगेषुसर्वासुचविभक्तिषुवचनेषुचसर्वेषुयत्नव्येतिनदृष्टम् १ इतिनिपाताः उक्ता
न्यलिंगान्यव्ययानान्यधुनालिंगविशेषविशिष्टापिविधयास्त्रीप्रत्ययाःप्रस्तूयंतेआ
स्त्रियां अकारांतान्नाम्नस्त्रियांवर्तमानाद्राप्रत्ययोभवति पकारःसिलोपार्थः गंग
जाया माया मेधा श्रद्धा धारा इत्यादि अजादेश्चापवक्तव्यः आजाद्यकिरीनिषे
धार्थी आजा एडका कोद्रिका बाला श्रद्धा गणिका वेश्या काश्यतः ।कापि इअ
तः स्त्रियांक्वापिपरेपूर्वस्याकारस्यइकारोभवतिअकन्यकादौ कारिका पाचिका पा
हिका वष्टिभागुरिरछोपमचाप्योरुपसर्गयोः आपेवाहसांतानांयथायोगंवा
निमूर्द्धिणा १ अवगाह्य वगाह्यअपिधानं कृत्वावा स्त्रियांक्वापिपरेतरादे

र्वस्यकृत्वोवाभवति वेणिका वेणीका नदिका नदीका श्रेयसितरा श्रेयसीत
रा श्रेयसितमा श्रेयसीतमा नौकादौनक्षवतिवाग्रहणादेव निश्चयेनपतंत्येनके
ष्वर्थेष्वितिनिपातानामनेकार्थत्वात् त्रणइप् नन्वाबृअणवृतस्यात्रणः नकारां
तारकारांताद्रणंताच्चस्त्रियामीप्रत्ययोभवति दंडिनी दंतिनी करिणी मालिनी ई
पिरहोझल्लोपोवक्तव्यः रात्रीईपि ईपिपरेष्वादेर्वकारउत्वंप्राप्नोति श्वनी मघोनी के
त्रीहत्रीउपगवी यस्यलोपः ईश्चजश्चयः तस्यलोपोभवतिप्रत्ययसंबंधिनियकार
स्वरेवपरे मनः मन्नंवान्त्रणईप् अल्लताचापूवक्तव्यः नोवेतिविलोपः सीमा॥
सीमे सीमाः सीमानौ सीमानः पमा पमानौ पमाः पमानौ पमानः संख्यादेर्डी
मईप् द्विरामी रकारांतादपिमातस्वस्रादेर्नईप् माता स्वसा दुहितः भ्रातरद
कारसकारउकारौनुबंधौ स्त्रियामीप्रत्ययोभवति श्वश्रूः श्वशुरः

गोमती रूपवती रूपदती दिव्यती अय्ययोरानित्यं अप्रत्ययसंबंधिनि
कारात्परस्यऋतुर्नित्यं नुमागमोभवतिइकारेईपिचपरे वारपोऋतुः अवर्णात्परस्यऋतु
र्नुमागमोभवतिइकारेईपिचपरे नुदती नुदती नदादेः नदादेर्गणात्स्त्रियामीप्रत्यय
भवति नदी गौरी गोतमी नदादिराकृतिगणः तिनचतुर्थीपंचमीछाप्तीषोर्णमासी॥
इत्यादि ईप्यनुहोवाम्बऋक्यः अनड्वाही अनडुही हायनाद्यसिच द्विहायनी च
नुर्ह्मिनी पुरुषाद्वा द्विपुरुषी द्विपुरुषा इंद्रादेरानीप्र इंद्रादेर्गणात्स्त्रियामानीप्रत्य
योभवति इंद्राणी रुद्राणी भवानी मातुलानी आचार्यादणत्वंच आचार्यानी हिमा
रण्ययोराधिक्येआनीपूवऋक्यः महद्धिमंहिमानी महदरण्यंअरण्यानां ईप्समाहारे
गुणश्च समाहारेचाच्चेस्त्रियामीप्रत्ययोभवति गुणश्च त्रयाणांसमहारः त्रयी
पुंयोगेवईप् स्त्रीपुंयोगेस्त्रियांवर्तमानादीप्रत्ययोभवतिश्वश्री गणकी चकारादा

प् गोपालिका जातेरयोपधात् जातिवाचिनोअयकारोपधादकारांतात्स्त्रियामीप्
प्रत्ययोभवति मेषी सुकरी हंसी कुक्कुटी आलणश्चदृश्यणलोपोवाऋक्यः आल
णी आली दृषली अयकाकारोपधयहणात् क्षत्रिया वैश्या नोकादीनक्षवति नोरवे
नोकः प्रथमवयोवाचिनोतरुणवऋक्यः कुमारी किशोरी कलभी प्रथमवयोग्रहणात्
वृद्धा स्थविरा अत्यहणाल्लघुः स्वांगाद्वा स्वांगवाचिनोवाअकारांतात्स्त्रिया
मीप्रत्ययोभवति सुमुखी मृगाक्षी तन्वंगी वाग्रहणात्यभवदना सुष्ठुआसमंता
त्अंगंस्वांगं स्वस्यप्राणिनोवाअंगंस्वांगं अन्यत्राह अदृवंमूर्तिमत्स्वांगंप्राणिरुढ
मविकारजं तत्रस्थंतद्वदृष्टंचेतनचेतनतथायुतं १ बकुस्वदाद्रवत्वात् बकुज्ञानात्
मूर्तित्वात् दीर्घमुखशरीरत्वात् प्राणिरुढत्वात् बकशोफा विकारजत्वात् अप्रा
रुढमविप्राणिदृष्टचेतनदविस्वांगं सुवेषीरथ्या प्रणम्यगंधरप्राणियुतंतदपि

सुस्तनी प्रतिमा ओष्ठादिषुविरूक्तः बिंबोष्ठी बिंबोष्ठा कारुकर्णी चारुकर्णा रू
दंती समदंता वदनादिषापूरक्तव्यः पद्मवदना कमलनयना रुदिकारादक्षेरीषु
नक्तव्यः अंगुलिः अंगुली धूकिः धूकी आजिः आजी अक्षेरितिविशेषणात् रू
भूतिः एवमन्यादेः मन्यादेर्गणात्स्त्रियामीप् प्रत्ययोभवति हकारादेश्च मनाः
स्त्रीमनायी वृषाकपायी चकारान्मनोरोवा मनावी आदिशब्दात् अग्नेर्भार्याअग्या
यी पूतक्रतोर्भार्यापूतक्रतायी पत्न्यादयः पत्न्यादयःशब्दाः निपात्यंते पत्नी अं
तर्वत्नी सखी अक्षिस्वी युवती अर्धर्चेती इत्यादि प्राच्यादयःशब्दानिपात्यंते
प्राची प्रतीची उदीची नञादस्यणीप् परेणपितुरर्द्धर्चाच्या नारी दारुणादो
नित्यंबह्वचनांतःपुल्लिंगः दाराः दारान् वोर्गुणात् उकारांता ह्रणवादिनोवा ४३
स्त्रियामीप्रत्ययोभवति पट्वी पटुः तन्वी तनुः मह्वी मृदुः उतऊः उकारांतः
स्त्रियामूप् प्रत्ययोभवति पंगूः वामोरूः वान्नादादज्वादीनभवति रज्जुः पुन

स्त्रिः पुवनशब्दात्स्त्रियांतिप्रत्ययोभवति नाम्नोनोलोपश्चौ पुवतिः एभ्यो
नामत्वात्स्यादयः आवंतादापइतिसिलोपः ङबंतात्ङसेपसेर्लोपः पूर्ववद्रूपंने
यं इतिस्त्रिप्रत्ययाः अथविभक्त्यर्थोनिरूप्यते लिंगार्थेप्रथमा धातु
प्रत्ययसंबंधोतिरिक्तमर्थंवच्छब्दरूपंलिंगंतस्यैवार्थेसन्मात्रेप्रथमाविभक्तिर्भवति लिं
गाद्येपिप्रथमार्थइतिकेचित् तत्रह्येति आदिशब्दाल्लिंगपरिमाणवचनानि
कृकः ज्ञानं श्रीः मानंपरिमाणं रवारी द्रोणः वचनं एकः द्वौ बहवः रविरिवरा
जतेराजारेषात्कुमारीरेरूयते बोधुज्यतेभुवंभूपः प्रागास्तारामलक्ष्मणो १ संति
संतः कियंतः कुमाराःशेरतेस्मेरंरेरूयंते चनारिकाः जेगीयंतेवगीतशास्त्रेस्त्रीय्
तेरुजादिताः २ आमंत्रणेच आमंत्रणेअस्त्रिमुखीकरणेपिप्रथमाविभक्ति
र्भवति मांमभद्रंगोविंदप्रसीदपरमेश्वरा कुमारीस्मेरमासाथांक्षमध्वंभोतपरि

३ भोसः भोसा अगोसा अघोसा एतेशब्दानिपात्यंतेधिविषये क्षमस्वमेऽपराधान्
मेस्तुभ्यंनमोस्तुते अधीघ्नोमहाप्राइ्घालयाघोस्चघस्मरे ४ शेषाः कार्यकर्तुसा
धनयोर्दानपात्रेविश्लेषाबंधोसंबधाधरभावयोः शेषाविभक्तिर्द्वितीयाद्या एधर्थेषु
भवंति कर्तृकर्मव्यवहरणंसंप्रदानंतथैवच आपादानाधिकरणमित्याहुः कारकानि
षट् कार्यकर्मकारणैकेउलाघेआप्येसंस्कार्यविकार्येचद्वितीयाविभक्तिर्भवति यद
भूत्वाभावीतदुत्पाद्यं यत्तिद्भवेवाप्यतेतदाप्यं कर्तुःक्रियायायुज्यतेगुणाधानंम
लापकर्षोवायत्राक्रियतेतत्संस्कार्यंयत्रपूर्वावस्थापरित्यागेनावस्थांतरप्राप्तिःक्रिय
तेतद्विकार्यं कटं करोतिकारुकोरूपंपश्यतिचाक्षुषः राज्यंप्राप्नोतिधर्मिष्ठःसोमं ४४
सुनोतिसोमपाः ५ अप्तिसर्वतसोः कार्याधिउपर्यधिषुत्रिषु द्वितीयाम्रेडितांतेषु
ततोन्यत्रापिदृश्यते ६ उपर्यधःसामीप्ये एषांद्वेस्तोदेशतःकालतःसामीप्ये तस्य

परमाम्रेडितं तस्यद्विरुक्तस्यपरंरूपमाम्रेडितसंज्ञंभवति अभितोग्रामं सर्वतोग्रा
मं परितोग्रामं एकतोग्रामं उभयतोग्रामंनदीवहति सर्वतोग्रामंतरवोदृश्यंते धि
ग्देवदत्तंजीवितंउपर्युपरिपुरोहितंयाचकाःपतंति अधोधोग्रामंनिधिः अध्वधिव्याघ्रं
छतिमृगः समयाग्रामंशार्दूलितः निकषाग्रामंफलंग्राह्यं प्रतिग्रामंयज्वानः कालाध्व
नोनैरंतर्ये मासमधीतेत्रिभ्यः क्रोशंपर्वतः कर्तरिप्रधाने क्रियाश्रयेकारकेक्रिया
सिध्युपकारकेकरणेकारकेचार्थेतृतीयाविभक्तिर्भवति भिन्नःशरेणरामेणरावं
णोलोकरावणः करग्रेणविदीर्णोपिनानेर्युध्यतेपुनः १ प्रकृत्यादिभ्यश्चतृतीया
प्रकृत्याचारुः प्रायेणऋलसः गोत्रेणगार्ग्यः समग्रेनयाति दानपात्रेसंप्रदान
कारकेचतुर्थी सम्यक्श्रेयोबुध्याप्रदीयतेतस्मैतत्संप्रदानं वेदविदेगांददातिअ
न्यत्र अरायोदंडंदाति रजकस्यवस्त्रंददाति विश्लेषानधौपंचमी विश्लेषोविभा

स्तत्रयोवधिश्चलतयाअवलंतयावाविवक्षितनस्तत्रापादाने पंचमी धावतोऽश्वा
दपतत् भूमेतोगंगावतरति संबंधेषष्ठी राज्ञःपुरुषोज्ञेयःपुत्रोरेतत्पश्यनं गुरु
णांवचनंपथ्यंकवीनांरसवद्वचः २क्षेघ्षेदकयोर्योगःसंबंधोन्योन्यमुच्यते
॥द्विष्ठोयद्यपिसंबंधःषष्ठ्युत्पत्तिस्तुसेदकात् ३ आधारेसप्तमी आधारोधिकर
णं द्विविधमधिकरणमौपश्लेषिकंसामि—कंचेति षड्विधमधिकरणं औपश्ले
षिकं सामीपकं अभिव्यापकं वैशेषिकं नैमित्तिकं औपचारिकंचेति अन्यत्र
सिद्धयोराधाराधेययोः आदेशिकसंबंधउपश्लेषस्तत्रभवमौपश्लेषिकं एकदे
शवर्त्तिन्यप्यभिव्यंजनवृत्तियथा युद्धेसंनद्धतेधीरोगुल्मग्रेकरिणांशतं कटे
रोतेऽमारीसौवटेगावःसुशेरते तिलेषुविद्यतेनेहदिव्रह्मात्मतंपरं भावः
क्रियालक्षणंतत्रापिसप्तमी असिऽक्रियायाअसिऽक्रियमाक्षणबोधनं

भावः वर्षतिदेवेचौरआयातः तपत्यंशुमालिनिपतितोरात्रिः विना सहनम श्ते
निर्धरिणस्वाम्यादिभिश्च एतेरपियोगेद्वितीयाद्यावभक्तयोरर्थेषुभवंति वि
नापापंसर्वफलानि अंतरेणाक्षिणीकिंजीवितेन अंतरात्वांमांहरिः मध्येत्यादि
पदद्वाक्यं अंतरांत्वांमांमध्येकमंडलुः सामभिधीयते मध्यंमध्यंभास्ते ग्रामंआप्त
निविशतिआवसथ्यं आवसति सहसदृशंसाकंसार्द्धसमंमित्यादियोगेतृतीया स
हार्थिव्येणागतोयुक्तः सदृशश्चेत्रोमैत्रेण साकंनयनाभ्यांश्लक्ष्णादंताः साधुनि
र्धृतःसाधुः अनिष्टव्यवहारेचतुर्थ्यतृतीया दास्यासंगछतेकामुकः धर्मेणाभा
र्यांसंगछति नमःस्वस्तिस्वाहास्वधालंवषड्योगेचतुर्थी नमोनारायणा
य स्वस्तिराज्ञे सोमायस्वाहा पितृभ्यःस्वधास्वधारणार्थेलंयोगेतृतीया
अलंविवादेनपर्याप्तमर्थेलंयोगेचतुर्थी अलंमल्लोमल्लाय वषडिंद्रियाय

रू-चार्थानां प्रीयमाणः रू-चार्थानांधातुनांयोगेयःप्रियमाणः ससंप्रदानसंज्ञोभवति
हरयेरोचतेभक्तिःअत्रेज्ञानान्नमुक्तिःसतियोगद्वितीयापि ज्ञानमतेपि विनायोगेपित्व
तीया ज्ञानेनविना अन्योन्याश्रयदोषःभिन्नोग्रामात् निर्द्धारणेषष्ठी निर्द्धारणंक्रि
यागुणजातिभिःसमुदायात्पृथक्करणंतत्रषष्ठीसप्तमीचक्रियापराणांक्रियापरेषुवा
भवदाराधकःश्रेष्ठः गवांगोषुवाकुक्षौगोःसंपन्नक्षीरा एतेषांएतेषुवाक्षत्रियःशूर
तमःस्वाम्यादियोगेषष्ठीसप्तम्यौ गोषुस्वामी गवांस्वामी गोष्वधिपति गवामधि
पतिः कर्तृकार्ययोरकोदोकृतिषष्ठी कर्तरिकार्येचषष्ठीविभक्तिर्भवति कृदादि
र्जितेकृतेराद्येप्रयुज्यमाने व्यासस्यकृतिः भारतस्यश्रवणं उभयप्राप्तौकर्मणि
उभयोःप्राप्तिर्यस्मिन्कृतितत्कर्मण्येवषष्ठीस्यात् चित्रंगवांदोहोयेन स्मर
तीचकार्ये स्मरतीधातौप्रयुज्यमानेकार्येषष्ठीविभक्तिर्भवतिद्वितीयाच मातुःस्म
रति मातरंस्मरति हेतौतृतीयापंचमीचचक्रव्या अनित्यःशब्दःकृतकत्वेन

कृतकत्वात् भयहेतौचपंचमीचौराद्बिभेति व्याघ्रान्नस्यति विघ्नत्वाताश्चकितः
षष्ठीहेतुप्रयोगे कस्यहेतोर्नागतः इत्थंभावेतृतीया अन्यस्यअन्योपचारःइत्थं
भावः अथवाकिंचित्प्रकारंप्राप्तइत्थंभावः शिष्येपुत्रेणपश्यति संसारमसारेणप
श्यति येनांगविविकारः येनांगेनांगिनोंगविकारोलक्ष्यतेतस्मादंगात्तृतीयाविभ
क्तिर्भवति अक्ष्णाकाणः पादेनखंजः श्रवणेनबधिरः जनिकर्तुःप्रकृतिः जाय
मानस्यकार्यस्योपादानमपादानंसंभवति तत्रापादानेपंचमी यस्मात्प्रजाः प्रा
जायंते तत्सकृत्येत्यभिधीयते आङादियोगेचआपाटलिपुत्राद्धिरण्यवर्षः पर्ज
न्योवर्जनेइत्यादिपाठात् तादर्थ्येचतुर्थीचचक्रव्या संयमायस्कंधभ्रेनरोधर्माय
संयमोधर्ममोक्षायमेधावीधनंदानायमुक्तये १ क्रुध्यादियोगेचक्रुधायक्रुध्य
ति मित्रायद्रुह्यति हरयेईर्ष्यति गुणवतेअसूयति कर्मण्येपंचमीचवक्तव्या

॥ हर्म्यात्प्रेक्षते ॥ हर्म्यमारुह्य प्रेक्षत इत्यर्थः ॥ आसनाद्दति ॥ आसनेऽपविश्य वर्तत
त्यर्थः ॥ निमित्तात्कर्मयोगेसप्तमी चवक्तव्या ॥ चक्रमणिद्वीपिनं हंतिदंतयोर्हंतिकुंजरं ॥ व
लेषुचमरीहंतिसन्निपुत्रकलकोहतः ॥ १ ॥ विषयेच ॥ तर्केचतुरः ॥ षष्ठीसप्तम्यो वानादरे ॥ व
हूनांक्रोशतांगतसचौरः ॥ मातापित्रोरुदतोः ॥ प्रव्रजतिपुत्रः ॥ बहुषसाधुषुवदत्स्वपि
स्वयमनार्योयात्यसाधुमार्गेण ॥ अन्योक्तेप्रथमा ॥ यदिदंकार्यत्वादन्येनाख्यातकृता
चोक्तंभवतितदा प्रथमाप्रयोक्तव्या ॥ घटःक्रियते ॥ पटःकार्यः ॥ छंदसिस्यादिः ॥ सर्वत्र
॥ दध्नाजुहोति ॥ पुनंतुब्रह्मणस्पतिः ॥ व्रजतीविरेजुः ॥ कर्त्राकर्मक्रियांसंप्रदानंतथै
वच ॥ अपादानाधिकरणमित्याहुः कारकानिषट् ॥ १ ॥ इतिकारकप्रक्रिया ॥ ४७

॥ ॥ अथार्थवैद्विभक्तिविशिष्टानांपदानांकर्तरिप्रथमाचेत्याकर्मणिद्वितीयातदा क
र्त्रादित्याख्यातप्रयोगस्यानघथाधातुस्तथापदं ॥ १ ॥ यदाकर्तुस्तृतीयास्यात्कर्मणीप्रथमातदा

॥ कर्मण्याख्यातप्रयोगस्यानपरस्मैपदंतथा ॥ २ ॥ समासोनिरूप्यते ॥ समासश्चान्वयेना
म्नां ॥ नाम्नामन्वययोग्यत्वेसत्येवसमासोभवति ॥ चरणाख्यातद्वितोभवति ॥ ततोभार्या
पुरुषस्येत्यादौनभवति ॥ सचद्विधः ॥ अव्ययीभावस्तत्पुरुषोद्वंद्वोबहुव्रीहिःकर्मधारयो
द्विगुश्चेति ॥ पूर्वपदप्रधानोव्ययीभावः ॥ द्विगुतत्पुरुषोपरपदप्रधानौ ॥ द्वंद्वकर्मधारयौ
चोभयपदप्रधानौ ॥ बहुव्रीहिरन्यपदप्रधानः ॥ तस्यक्रियाभिसंबंधादुभयपदप्रधानोब
लवान् ॥ एकपद्यमेकस्वरूपमेकविभक्तिकत्वंचसमासप्रयोजनं ॥ अधिस्त्रीइतिस्थि
ते ॥ स्त्रीशब्दात्सप्तम्येकवचनेअम् ॥ स्त्रियमधिकृत्यभवतीतिविग्रहे ॥ अन्वययोग्या
र्थसमर्पकःपदसमुदायोवियोगेवाक्यमितिसाधवत् ॥ उक्तेसमासेअव्ययानांपूर्वनिपा
तोअव्यक्तः ॥ पूर्वेव्ययेव्ययीभावः ॥ अव्ययेपूर्वपदेसतियोन्वयः सोव्ययीभावसंज्ञकः
समासोभवति ॥ इतिसमाससंज्ञायां ॥ समासप्रत्यययोः ॥ समासेवर्तमानौमाविभक्तेः

त्ययेचपरेलुग्भवति इत्यमोलुक् अधिस्त्रीइतिस्थिते नामसंज्ञायांस्यादिर्वि
भक्तिः सनपुंसकं सोव्ययीभावोनपुंसकलिंगोभवति नपुंसकलिंगत्वात्हृस्वत्वं
अव्ययीभावात्अव्ययीभावात्परस्याविभक्तेर्लुग्भवति अधिस्त्रि गृहकार्यं रायमति
क्रांतमतिरिकुलं नावमतिक्रांतमतिनुअलं ह्रस्वादेशेसंध्यक्षराणामीकारोकारोवक्त
व्यो यथासादृश्ये यथाशब्दोसादृश्यर्थेवर्तमानःसामस्यते शक्तिमानतिक्रम्यक्र
रोतीतियथाशक्ति अतोमनतः अकारांताद्व्ययीभावात्परस्याविभक्तेरमूभवति
अंतंवर्जयित्वा कुंभस्यसमीपंउपकुंभंवर्तते उपकुंभंपश्य वाद्याघोः टाङिइत्ये
तयोःपरयोर्बअमूभवति उपकुंभेनकृतं उपकुंभंकृतं उपकुंभाद्रानाय अनन ४८
इतिविशेषणात्यंनम्याअमूनभवति उभकुंभंदेवाः उपकुंभंनिधेहि उपकुंभेनिधे
हि अवधारणार्थेयावति च अवधारणार्थेयावच्छब्दे प्रयुज्यमानेअव्ययीपूर्व

पदभावेपियोन्वयःसोव्ययीभावसंज्ञकःसमासोभवति यावत्यमात्राणितावतोत्रा
ह्मणानामंत्रयस्वेतियावदमंत्रमामंत्रयस्व मक्षिणामभावोवर्ततइति निर्मक्षि
कंवर्तते इतिअव्ययीभावः अमादौतत्पुरुषः द्वितीयाद्यंतेपूर्वपदेसतियो
न्वयःसत्पुरुषसंज्ञकःसमासोभवति ग्रामंप्राप्तोग्रामप्राप्तः दात्रेणछिन्नं दा
त्रछिन्नं यूपायदारु यूपदारु वृकेभ्योभयं वृकभयं राजःपुरुषोराजपुरुषः
अक्षेषुशौंडः अक्षशौंडः क्वचिदमाद्यंतस्यपरत्वं अग्नौआहितः इतिआहि
ताग्निः पूर्वंभूतःइतिभूतपूर्वः पिशाचादेःसभासादिनपुंसकंवा पिशाचानांसभापि
शाचसभं पिशाचसभागस्यस्थूणां गृहस्थूणं ग्रामेणीं ग्रामेणिं समासेसति
क्वचिदेकपदंणत्वहेतुः शराणांवनंशरवनं शरवणं आम्राणांवनंआम्रवनं आम्र
वणं त्रिनयनः पानस्यवा सुरापाणं सुरापानं नञि नञिपूर्वपदेसतियोन्वयःस

तत्पुरुषसंज्ञकः समासो भवति नञ्ब्राह्मणः ना समासे सतिनञोअ
कारादेशोभवतिनाकादिवर्जनाकंनगोनमुचिर्नरवंनक्षत्रंनपुंसकंनकुलमित्यादि
अनृत्वरे समासे सतिनञोअनादेशोभवतिस्वरेपरे अश्वादन्योअनश्वः धर्मविरु
द्धोअधर्मः अग्रहणाभावोअग्रहणंइति तदन्यतद्विरुद्धतदभावेपुनरवर्तते ॥
॥ इतितत्पुरुषः ॥ चार्थेद्वंद्वः समुच्चयान्वाचयेतरेतरयोगसमाहाराश्चार्थाः तत्रे
श्वरंगुरुंचभजस्वेतिप्रत्येकमेकक्रियाभिसंबंधेसमुच्चयेसमासोनास्ति घटोभिक्षा
मटगांचानयेतिक्रमेणाक्रियाद्वयसंबंधेन्वयेचसमासोनास्ति परस्परमसंबंधात्
इतरेतरयोगेसमाहारेचार्थेद्वंद्वः समासोभवति द्वंद्वेअल्स्वरसमासेप्रधानेकारो ४८
कारांतानांपूर्वनिपातोवक्तव्यः पटुश्चगुप्तश्चपटुगुप्तौ उक्तार्थानामप्रयोगः अग्नि
श्चमारुतश्चअग्निमारुतौ भोक्तृचभोग्यश्चभोक्तृभाग्यौ धवश्चखदिरश्चधवख

दिरौ देवताद्वंद्वेपूर्वपदस्यदीर्घोवावक्तव्यः वाग्रहणात्कचिन्नभवति अग्निमारु
तावित्यादौ इतरेतरयोगेद्विवचनं अग्निश्चसोमश्चअग्नीषोमौ अग्न्यादेः सोमा
दीनांषत्वंवक्तव्यं इंद्रश्चबृहस्पतिश्चइंद्राबृहस्पती द्वित्वविवक्षायांद्विवचनं समा
हारेएकवद्भावोवावक्तव्यः शशाश्चकुशाश्चपलाशाश्चशाकुशपलाशं शाकुशपला
शः एकवद्भावेनपुंसकंवावक्तव्यं अन्यादीनांविभक्तिलोपेपूर्वस्यसगागमोवक्तव्यः
अन्योन्यं परस्परं एकत्वद्विगुद्वंद्वौ एकत्वेवर्तमानौद्विगुद्वंद्वीनपुंसकलिंगौ
भवतः नित्यविरोधवतांद्वंद्वेएकवद्भावः गोव्याघ्रं अहिर्नकुलं इतिद्वंद्वः ॥
संख्यापूर्वोद्विगुः संख्यापूर्वःसमासोद्विगुर्निगद्यते समाहारेतद्धितद्विगुः समाहा
रार्थेद्विगुः समासोभवति ततोअकारांतात्तद्धितप्रत्ययोभवति दशानांग्रामाणांसमाहा
रो दशग्रामी पंचानांअग्नीनांसमाहारः पंचाग्निः पंचानांगवांसमाहारः पंचगु नपुं

सकाऽस्त्वत्वं त्रिफलेतिरु – तः ॥ पत्राद्यंतो द्विगुर्नेबंतः ॥ पंचपात्रं ॥ त्रिभुवनं ॥ चतुष्प
थं ॥ इतिद्विगुः ॥ बऽव्रीहिरन्यार्थे ॥ अन्यपदार्थप्रधानोयः सबऽव्रीहिसंज्ञकः
समासोभवति ॥ बऽधनंयस्यासौबऽधनः ॥ अस्तिधनःअस्तिधनइत्युदाहरणं ॥ अन्य
येपूर्वपदेपिअन्यपदप्रधान्येसतिबऽव्रीहिरेवेतिज्ञापनार्थं ॥ अंतःअंगंयस्यासौअं
तरंगः ॥ बहिरंगः ॥ उच्चैर्मुखः २ कर्मणासहवर्तमानइतिसकर्मकः ॥ यस्यप्रधानस्ये
कदेशोविशेषणतयायत्रस्यतेसतऽणसंज्ञोबऽव्रीहिः ॥ लंबौकर्णौयस्यासोलं
बकर्णः ॥ बऽव्रीहौविशेषणसमभ्यंतनयोः पूर्वनिपातोवक्तव्यः ॥ धनंकरेयस्यासौ
करधनः ॥ प्रियादीनांवा ॥ प्रियगुऽः ॥ गुऽप्रियः ॥ निंदादिभ्यःपरस्य ॥ इंद्वादिभ्यःपरस्यस
मभ्यंतस्यपूर्वनिपातोनभवति ॥ इंऽगोरवरेयस्यासौइंऽगोरवरः ॥ पद्मनाभः ॥ कपिध
जः ॥ प्रजामेधयोरसुक् ॥ सुप्रजाः ॥ दुर्मेधाः ॥ धर्मादन् ॥ सुधर्मा ॥ रूपवतीभार्यायस्या

सौरूपवद्भार्यः ॥ अन्यार्थे ॥ स्त्रिलिंगस्यान्यार्थेवर्तमानस्यङ्स्योभवति ॥ पुंवद्वा ॥ समा
सेसतिसमानाधिकरणेपूर्वस्यस्त्रीशब्दस्यपुंवद्वाभवति ॥ पुंवद्भावादीपोनिवृत्तिः ॥ क्व
चिदापोनिवृत्तिश्च ॥ वाग्रहणात्कल्याणीप्रियेत्यादौनभवति ॥ गोः ॥ गोशब्दस्यान्यार्थे
वर्तमानस्यङ्स्योभवति ॥ दृतागावोयस्यासौशीतगुः ॥ संख्यासुब्याघ्रादिपूर्वस्यपाद्
शब्दस्याकारस्यलोपोवक्तव्यः ॥ सहस्रंपादाःयस्यासौसहस्रपात् ॥ सुष्ठुशोभनौपादौ
यस्यासौसुपात् ॥ व्याघ्रस्यपादाविवपादौयस्यासौव्याघ्रपात् ॥ राज्ञादौस्वरेपरेत
दादेशश्चवक्तव्यः ॥ द्विपदः ॥ द्विपदा ॥ द्विपाद्भ्यां ॥ सहस्रपदः ॥ सहस्रपादा ॥ टाऽकाः ॥ स
मासेसतिटअऽकः ॥ इत्येतेप्रत्ययाभवंति ॥ टकारस्तत्पुरुषेज्ञेयोअकारोबंधऽउ
च्यते ॥ ऽकारश्चबऽव्रीहौकारः सर्वतोमतः ॥ ॥ इतिप्रत्ययाः ॥ अचिंत्यो महिमा
यस्यासौअचिंत्यमहिमः ॥ नोवा ॥ नांतस्यपदस्यटेर्लोपोभवतिस्वरेयकारेचपरे ॥ नो

ग्रहणात्कचिन्नाभरत्कपथालोपश्च अकोमध्यंमध्याक्रः र प्रत्ययः कवीनांरा
जादृतिकवीराजः टकारइवर्थः स्त्री चेत्कवीराजी द्वितः राज्ञांपः राजपुरं वाक्
चमनसश्चवाक्मनसं चोः कुः अमेअमावा दक्षिणस्यांदिशिपंथाः इतिदक्षिणापथः अहश्चरात्रिश्चअहोरात्रं अप्रत्ययः विभक्तिलोपः अक्रइतिसत्वंविसर्गः
हवेउओ अहोरात्रं अहोरात्रमित्यत्रकानपुंसकेत्वंवक्तव्यं अहोरात्रः अहो
रात्रौ द्वौचवयश्चद्वित्राः बहवोराजानोयस्यांसाबक्रराजानगरी अत्राडितिटेरिति
लोपेकृतेआवंतास्त्रियामित्याप् क प्रत्ययः बहवोकर्तारोयस्मिन्नसोबक्रकर्तृ
कःयोगः इतिबक्रव्रीहिः कर्मधारयस्तुल्यार्थपदद्वयेतुल्यार्थएकार्थेनि
घात्वैसतिकर्मधारयसंज्ञःसमासोभवति नीलंचततूत्पलंचनीलोत्पलं रक्ता
चासोरक्तलताचरक्तलता पुमांश्चासोकोकिलश्चपुंस्कोकिलः पुंसः संयोगां ५१

कारस्यडःद्दःडाभवति उओ बक्रवचनेजसत्रासोलुक् नाम्नोनोपश्चधो षोडश
तषट्दंताःयस्यसषोडः विभक्तिलोपेदंतस्यदत् द्वुभिष्टः षस्योत्वंउप्रत्ययः द्वि
त्वादिर्लोपः स्वरहिनंपरेणसंयोज्यं स्योर्विसर्गः षोडः तद्धितोक्रपत्योश्चोरदे
वलयोःसुट्तलोपश्च तस्करः इहस्पतिः महतश्चेराकारःसमानाधिकरणे म
हांश्चासोईश्वरश्चमहेश्वरः समासेसतिधोशब्दस्यधावादेशः धावाभूमी आ
कृतिगणोयं आकृतिःसिद्धयाकारमुपलक्ष्यतेतदनुसारेणादेशविधानंक्रि
यतेस्मिन्नित्याकृतिगणः अलुक्कचित् कचित्समासेकृदंतेतद्धितेविभक्ति
रलुग्भवति कृष्णान्मुक्तः स्तोकान्मुक्तः अप्सुयोनिर्यस्येत्यप्सुयोनिः उरसि
लोमाहृदिस्थकृकंटेकालः वाचोमुक्तिः दिशोदंडः पश्यतोहरः इत्यादि समा
सेसति समानाधिकरण्येशाकपार्थिवादीनांमध्यमपदलोपोवक्तव्यः शाकप्रि ५२

नस्यलोपोवक्तव्यः ॥ नाम्नश्चकृतासमासः ॥ आदेरुपसर्गस्यनाम्नश्चकृदंतेनसहसस
हन्ततुरूषोभवति ॥ प्रवादः कुंभकारः ॥ सहादेः सादिः ॥ समासेसतिसहादीनांसादि
र्भवति ॥ सपुत्रः ॥ सहसंतिरसांसधिसमितिरयः ॥ सहसंतिरसांरुक्षेनसधिसमितिरि
ङितिएतेक्रमादादेशाभवंति ॥ असहअंचतीतिसध्यङ् ॥ अंचेः पंचसुनुम्वक्तव्यः
॥ चोः कुः ॥ समम्यंचतीतिसम्यङ् ॥ तिरंअंचतीतितिर्यङ् ॥ क्वचित्रभवतिसहचरतीतिस
हचरः ॥ कुत्सितेषद्यर्थयोः ॥ कादेशः कुत्सितेषदेशयोः ॥ वर्तमानस्यकुशब्दस्यकाकवत्
इत्येतेआदेशाभवंति ॥ कुछितंअन्नंकदन्नं ॥ नञऊ ॥ ईषत्कुत्सितावियायस्यासोकुवि
द्यः ॥ कुछितःपंथायस्यासोकुपथोदेशः ॥ ईषदर्थे ॥ ईषदूनंकदूनं कदुछं कोष्णं कवोष्णं
ईषल्लवणंकालवणं पुरुषेवा ॥ पुरुषशब्देपरेकुशब्दस्यकादेशोभवति ॥ तत्पुरुषे कुत्सि
तःपुरुषः कापुरुषः कुपुरुषः ॥ षट्चदश च ॥ विभक्तिलोपेषषष्ठीङेः ॥ षष्ठ्यादेश

यः पार्थिवःशाकपार्थिवः देवपूजको ब्राह्मणोदेवब्राह्मणः ॥ आदेश्चद्वंद्वे ॥ द्वंद्वेसमास
स्त्रियादिपदस्यलोपोभवति ॥ माताचपिताचपितरौ ॥ दुहितापुत्रश्चपुत्रौ ॥ श्वश्रूश्चश्व
शुरश्चश्वशुरौ ॥ रूपाद्वंद्वपूर्वपदस्यलोपोवावक्तव्यः ॥ मातापितरौ ॥ दुहितापुत्रौ ॥ द्वंद्वेस
र्वादित्वंवाजसि ॥ वर्णाश्रमेतरे ॥ वर्णाश्रमेतराः ॥ एकविभक्त्यंतानांपदानांएकार्थनिष्ठत्वं
समानाधिकरण्यं ॥ भिन्नविभक्त्यंतानांपदानांभिन्नार्थनिष्ठत्वंव्यधिकरण्यं ॥ व्यधि
करण्येबऊ ॥ ह्रीमध्यमपदलोपश्चवक्तव्यः ॥ कुमुदस्यगंधइवगंधोयस्यासोकुमुदगं
धिः ॥ तस्यापत्यंस्त्रीकौमुदगंध्या ॥ गंधस्याडुत्पूतिसुसुरभिभ्यः ॥ ऊ
ङ्धिः ॥ पूतिगंधिः सुगंधिः सुरभिगंधिः ॥ हिंसस्यगमनमिवगमनंयस्यासाहंसगमना
॥ दिक्संख्येसंज्ञायां ॥ दिग्वाचकसंख्यावाचिशब्दोसंज्ञायां विषयेउत्तरपदतुल्यार्थो
समस्यतेसंज्ञायामित्यनेनेवानित्यसमासत्वंसिद्धं ॥ तत्प्रयोगेणनित्यानित्यसमा

समो[illegible]पमाह॥ अविग्रहोनित्यसमासः॥ अन्यस्त्वपदविग्रहोपि॥ अग्रहइति[illegible]
[illegible]॥सः॥ अन्यस्तुअनित्यसमासःस्वपदविग्रहोभवति॥ नब्राह्मणोअब्राह्मणइति
स्वपदविग्रहः॥ अश्वपदविग्रहस्त्वश्वादन्योअनश्वइत्यश्वपदविग्रहोभवति॥ अश्व
दन्योअनश्वः॥ दक्षिणाग्निः॥ सप्तम्यामः॥ ॥इतिसमासप्रक्रियासमा॥ ॥छ॥ ॥शुभंभवतु